

УДК: 796:796.5

DOI 10.33514/BK-1694-7711-2022-1 (1)-194-197

Курманбеков К.

И. Раззаков атындагы КМТУ, окутуучу

Курманбеков К.

Преподаватель, КГТУ им. И.Раззакова

Kurmanbekov K.

I.Razzakov KSTU, teacher

**ЧҮЙ, КЕМИН ӨРӨӨНҮНҮН ДЕН СОЛУКТУ ЧЫНDOOЧУ
ЖАНА ДАРЫЛАНУУЧУ ТУРИСТИК ЧАРБАЛАРЫ
ТУРИСТИЧЕСКИЕ ХОЗЯЙСТВА ЧУЙСКОЙ И КЕМИНСКОЙ ОБЛАСТЕЙ
ДЛЯ УКРЕПЛЕНИЯ ЗДОРОВЬЯ И ЛЕЧЕНИЯ
TOURISM FARMS OF THE CHUI AND KEMIN REGIONS FOR HEALTH
PROMOTION AND TREATMENT**

Аннотация: Макалада Чүй, Кемин өрөөнүндөгү ден соолукту чыңдоочу жана дарылануучу туристтик чарбалар Ысык-Ата курорту, Аламүдүн курорттук зонасы жөнүндө айтылат. Ысык-Ата курортунун иш тартиби, Аламүдүн курорттук зонасынын келечеги жөнүндө баяндалат.

Аннотация: В статье говорится о туристическом хозяйстве курорта Ысык Ата, Аламединской курортной зоне в долине Чуй и Кемин. А также отражается распорядок работы курорта Ысык Ата и будущее курортной зона Аламедин.

Abstract: This article is about the tourist economy of the resort of Ysyk Ata, the Alamedin resort area in the valley of Chui and Kemin. It also reflects the schedule of the Ysyk Ata resort and the future of the Alamedin resort area.

Негизги сөздөр: Чүй, Кемин, курорттук зона, Ысык-Ата, Аламүдүн, Арашан, минерал суулары, дарылоо.

Ключевые слова: Чуй, Кемин, курортная зона, Ысык- Ата, Аламедин, Арашан, минеральная вода, лечение.

Key words: Chui, Kemin, resort area, Ysyk-Ata, Alamedin, Arashan, mineral water, treatment.

Чүй жана Кемин өрөөндөрүндө рекреациялык чарбалар: эс алуу, ден соолукту чыңдоочу жана дарылануучу туристтик чарбалар арбын. Алсак, Ысык-Ата курорту – климаттык-больнеологиялык чөлдүү зонанын орто тоолуу токойлуу, шалбалуу курорту.

Курорт Кыргыз Ала-Тоосунун түндүк капталындагы Ысык-Ата капчыгайында жайгашкан. Курортко баруу үчүн Бишкек - Ысык-Көл магистралдык шоссесинен оңго бурулуп, Ысык - Ата тоо суусун аралап, тар капчыгайга жетүү керек. Узундугу 77 км болгон жолдун бардык аралыгында асфальт төшөлгөн, ошондуктан «Бишкек - Ысык-Ата курорту» рейстик автобусу менен бир саата деңиз деңгээлинен 1775 м бийиктикте жайгашкан курортко жеткирет [4,495]. Ысык-Ата капчыгайы аркылуу өтүп, В.И.Лениндин эстелигин жолуктурууга болот. Мунун өзү Республиканын эң эски курортторунун бири экени көрүнүп турат.

Күнөстүү Чүй өрөөнүнөн тоону карай капчыгайга бет алганда тоонун башындагы билинээр-билинбес бозомук каптап жаткандай туман көрүнүшү ыктымал. Абасы муздагыраак келген эл жашабагандай көрүнгөн капчыгайдын арасында курорт пайда болгон. Анын пайда болушуна эмне себеп болгон?

Эң оболу айтаарыбыз эзелки убактардан бери эле жергиликтүү жашаган адамдарга Ысык-Ата минералдык булактары маалым болгон. Атынын өзү айтып тургандай Ысык-Ата баардык ысык булактардын башаты болуп саналат. Ошондуктан жергиликтүү калк бул жайды «Арашан» деп атап коюшкан. Минералдык булактар жергиликтүү адамдарга эзелтеден бери белгилүү экендигине курорттун аймагындагы байыркы эстеликтер жана курулуштардын калдыктары күбө боло алат. Мында болгон ар бир адам байыркы замандын эң эски эстелигин, ири гранит ташка ойуп жасалган, будданын аскадагы сүрөтүн шексиз соңуркап карайт. Илимпоздор бул тарыхый эстелик II - III кылымдардагы доорго буддизм Кыргызстандын азыркы аймагына таркай баштаган мезгилде таандык деп эсептешет.

Бирок, илимпоздор жергиликтүү минералдык булактардын белгилүү болушун андан алыскы мезгилдерге таандык кылышат. Биздин ата-бабаларыбызды бул жерлерге жалаң гана ысык суу эмес эң оболу булактар илдеттерден куткара алгандыгы, орулуулардын азап чегүүсүн жеңилдете алгандыгы алып келген. Балким байыркы эл башчы сакайып кеткендиги үчүн ыраазы болуп, будданын сүрөтүн булак менен катар ойуп жасоого буйрук бергендир.

Ысык-Ата булактары жөнүндө биринчи жазуу жүзүндө далилдер 1875-жылы белгиленет, анда улуу орус саякатчысы И. В. Мушкетов бул курорт жайын берекелүү өлкө катары сүрөттөгөн. Бир нече жылдан кийин Ысык-Ата булактарында Орто Азиянын тоолуу райондорунун бөтөнчө Кыргызстандын аймагынын белгилүү изилдөөчүсү А. Н. Северцев болгон. Тоо инженери С. А. Аргентов Ысык-Ата булактарын толук геологиялык изилдөөнү жүргүзгөн, ал ошол убакта 97 булакты санап чыккан. Ысык-Ата минералдык суулары барган сайын кеңири белгилүү боло берет. Ошондуктан 1891-жылы Россиянын “Кызыл Крест” башкармасынын аракетин менен ошол эле жылы орулуулар үчүн биринчи имарат жана анын бир булагына сууга түшүү үчүн бир нече кабиналар тургузулат [4, 495]. Демек, 1991-жылы Ысык-Ата курортуна 100 жыл толду. 1918-жылы курортто орулуулар үчүн дагы эки жатакана жана бир булагына 12 ванналык жай курулган болуучу. Натыйжада сууга түшүү үчүн кабиналардын жалпы саны 23 кө чейин жеткирилген.

Курорттун активдүү өнүгүшү 1931-жылы, ал Кыргыз курорттун башкармасынын карамагына өткөндө башталат. Бул жылдары 160 орундуу ашкана жана гидроэлектростанция курулган. Кийинки жылы поликлиника 110 орундуу 2 корпус, суу проводу, физиотерапевт кабинети ж.б. пайда болот. Ошол эле убакта курорттун аймагын көркө келтирүү үчүн, ар түрдүү дарактардын курчоосунда фонтандар, клубдар курулуп борбордук аллеянын эки тарабына арчалар отургузулат. 1939-жылы эки бөлмөлүү эс алуучу жана бир бөлмөлүү күчтүү “Арашан” ванна бөлүгү гранит таштан курулган.

1957-жылга чейин курорт сезондуу иштеп келген. 1-июндан 30-сентябрга чейин 125 адам кабыл алынып турган. 1957-жылы кышкы корпус пайдаланууга тапшырылгандан кийин, курорт жыл бою иштей баштады. Курорт улам кеңейтилип, жаңы жабдуулар менен толукталып турду, мисалы, 1962-жылы 150 орундуу 3 кабат жашоочу корпустун курулушу аяктап, 1966-жылы 400 орундуу көрүүчүлөр залы, окуу залы менен китепканасы, музыкалык салону, биллиарды, дем алуу бөлмөсү жана кенен фойеси бар маданий массалык борбор пайдаланууга тапшырылган, 1975-жылы азыркы кездеги 2 кабат суу балчык менен

дарылоочу жай пайдаланууга тапшырылат.

Ысык-Ата курортунун климаты - тоолуу климат, кышы мелүүн жумшак, январдын орточо температурасы $-4, -6^{\circ}\text{C}$. Жайы мелүүн жылуу, июлдун орточо температурасы $+16^{\circ}\text{C}$. 4 айдын орточо температурасы $+10^{\circ}\text{C}$. Жаан чачындын жылдык суммасы 500-550 мм, жыл бою салыштырмалуу нымдуулук орто эсеп менен 60% жакын келет.

Курорт үчүн ультрафиолет нурлары бир кыйла интенсивдүү күн радиациясы (күн ачык болуп турган сааттардын саны жылына 1800 саатка чейин) терс иондорго бай абанын бир кыйла иондошуусу мүнөздүү. Мунун өзү курортторго шар аккан Ысык-Ата суу менен байланышкан.

Сүрөттөлгөндөрдүн баардыгы курортто климат менен дарылоочу, асыр эсе аба жана күн ванналарын өткөрүү, тоо суусунун боюнда гидроиондоштуруунун мүмкүндүгүн ырастайт.

Азыркы убакта курорт 6 булакты эксплуатациялайт. Жалпы дебит секундасына 26,6л түзөт. Курорттун минералдык суулары өзүнүн составы боюнча бир түрдүү жана термалдык $53,4 - 58,0^{\circ}\text{C}$. Азоттуу гидрокарбонаттык – хлориддүү сульфаттык натрийлүү начар минералдаштырылган (0,3 г/л) суулар болуп эсептелет. Азыркы убакта курортто жыл бою 434 койка пайдаланылат. Суу балчык менен дарылоочу жайда 20 ванна жана 20 балчык менен дарылоочу тапчан иштейт.

Курорттун өзүнүн балчык алынуучу жерлери жок, Камышановканын чым балчыгы жана Ысык-Көл тунма балчыгы алып келинип колдонулат.

Бул зонада сиз бийик тоолуу морена-мөңгү көлдөрүнө кызыктуу сейилдөө турларын жасай аласыз: Алар Ысык-Атанын Туяк капчыгайында жайгашкан Көк-Мойнок; Проценко - Ысык-Атанын жогорку агымындагы ушундай эле аталыштагы мөңгүдөн алыс эмес жерде орун алган [2. 25-б].

Ысык-Ата келечектүү курорт. 500 орундуу ашкананы куруу үчүн долбоордук документация иштелип чыккан жана 200 койкалуу жатуучу корпустун долбоору иштелип чыгууда. Курортто нерв системасы, генекологиялык оорулар менен жабыркагандар, кыймыл таяныч органдары менен ооругандар (сөөк- булчук -муун оорулары) дарыланат .

Аламүдүн курорт зонасы. Аламүдүн районундагы бальнеологиялык климаттык курортко ылайыктуу аймак. Бишкек шаарынан 25 км түштүк тарапта (шаардан маршруттук такси каттайт). Кыргыз Ала-Тоосунун түндүк этегинде Аламүдүн суусунун өрөөнүндө деңиз денгээлинин 1900м бийиктикте жайгашкан. Климаты мелүүн континенттик: январдын орточо температурасы -7°C , июлдуку 16°C . Жылдык жаан-чачыны 500 мм дей, жылдык орточо салыштырмалуу нымдуулугу 56%. Күн тийүү узактыгы жылына 1800 саат [4,147-б]. Жайында көбүнчө тоо өрөөн шамалы согот. Жагымдуу климатынан сырткары минералдуу ысык булактар (Аламүдүн минералдуу суусу) бар. Ден соолукту чыңдоочу 8 мекеме (2000 орундуу) иштейт.

Туристтик комплекстер.

Чоң-Таш лыжа тебүү ден соолук чыңдоо базасы. Кыргыз Ала-Тоосунун этегинде, Бишкектен 30 км түштүктө жайгашкан.

1963-жылы ачылган. 1980-жылы реконструкцияланган. Тоо капталдары лыжа спорту үчүн пайдаланылат. Жайында баскетбол, волейбол, кол тобу, футбол, стол тенниси бонча машыгуулар өткөрүлөт. Шаардыктардын сүйүктүү эс алуучу жайы болуп эсептелинет. 180 орундуу мейманканасы, 200 орундуу ашканасы, медициналык пункту бар. 1991-жылы (Чоң-

Таштын) жанындагы эски кыш бышыруучу заводдун ордуна репрессияга кабылып, 1937-жылы 8-ноябрда атылып кеткен 137 адамдын сөөгү табылган. Ал жерге «Ата бейит» деген ат коюлуп эстелик тургузулду. Азыркы учурда бир топ көрүнүктүү адамдардын да сөөгү коюлуп, эстелик тургузулган.

Колдонулган адабияттар:

1. Кыргызстандын географиясы. Энциклопедиялык окуу куралы. /Башкы ред. Ү.Асанов; Ред.кеңеш К.Оторбаев ж.б. – Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору; – Б.: 2004. 720 б.
2. Лунькин Ю.М., Лунькина Т.В. Туристические зоны Киргизии. –Ф.:Кыргызстан, 1989. -152 с.
3. Чүй облусу: Энциклопедия / Башкы ред. А.Карыпкулов; Ред.колл: И.Айтматов ж.б.; Ред. кеңеш: А.Жумагулов ж.б.; -Б.: КЭ Башкы ред., 1994. - 720 б.
4. Кыргыз Совет Энциклопедиясы: 6 томдук /Башкы ред. Б.О Орузбаева. –Ф.: Кыргыз Совет Энциклопедиясынын башкы редакциясы, 1980. Т.6.

References:

1. Geography of Kyrgyzstan. An encyclopedic textbook. /Chief Editor.Asanov; Ed. The Council of K.Joomart Otorbaev.B. – Center of the State language and Encyclopedia; - B.: 2004. 720 p.
2. Lunkin Yu.M., Lunkina T.V. Tourist zones of Russia. - F.: Kyrgyzstan, 1989. -152 P.
3. Chui region: Encyclopedia / Chief editor A.Karypkulov; Ed.call:I.Aitmatov Zh.B.; Ed. council: A.J.B.;- B.: Ke chief editor, 1994. - 720 p.
4. Kyrgyz Soviet Encyclopedia:6 volumes / chief editor B.O Oruzbayev. - F.: The main reaction of the Kyz Soviet Encyclopedia, 1980. Vol. 6.

УДК 54:378

DOI 10.33514/BK-1694-7711-2022-1 (1)-197-202

Насирдинова Г. К., Арстанбекова Н. Б., Курганбекова Н. М.

Арабаев атындагы КМУ, биология жана химия факультети, химия жана аны окутуунун технологиясы кафедрасынын доценти,

И. Арабаев атындагы КМУ, биология жана химия факультети, химия жана аны окутуунун технологиясы кафедрасынын магистранты,

Б. Осмонов атындагы ЖАМУ, табигый-техникалык факультети, химия кафедрасынын магистранты

Насирдинова Г. К., Арстанбекова Н. Б., Курганбекова Н. М.

доцент кафедры химии и технологии ее обучение, факультет биологии и химии, КГУ им. И.

Арабаева,

магистрант кафедры химии и технологии ее обучение, факультет биологии и химии, КГУ им.

И. Арабаева,

магистрант кафедры химии, факультет естественно-технический, ЖАГУ им. Б. Осмонова

Nasirdinova G. K., Arstanbekova N. B., Kurganbekova N. M,

Associate Professor of the Department of Chemistry and Technology of its Teaching, Faculty of

Biology and Chemistry, KSU I. Arabaev,